

”כטל חרמון שיורד על הררי ציון”

(תהלים קל"ג, א)

מאת

יוסף ברסלבי

תהלים, מזמור קל"ג, מורכב משלושה פסוקים בלבד, ואם כי כל פסוק נאה וציורי בפני עצמו, הרי הקשר האורגני שבניהם עדיין אינו מחוור כל צרכו. קשה במיוחד הוא המשל "כטל חרמון שיורד על הררי ציון", אליו נמשל "השמן הטוב על הראש, יורד על הזקן, זקן אהרון, שיורד על פי מדותיו": הראב"ע, בפירושו למזמורנו, מעלה קושיה של רבי משה "מה טעם הר חרמון להר ציון", ובצידה את תשובתו של השואל: "כטל חרמון, שראוי להיות יורד על הררי ציון". הרד"ק מביא את פירושו של אביו: "כטל חרמון שיורד עליו (על הר חרמון), שיורד על הררי ציון, שהוא מבורך מכל טל שהוא יורד בעולם. כטל חרמון, כטל במקום שנים, כאילו אמר כטל חרמון, כטל שיורד על הררי ציון"¹. ברוח הרד"ק בקירוב מפרש צבי פרץ חיות. "לי נראה לפרש – אומר צ. פ. חיות – כמו שהטל מאחד את חלקי א"י בנפלו על חרמון ועל ציון כן טוב ויפה אחדות בין אחים. ואם כן טל חרמון לאו דווקא, אלא טל נופל משמים על חרמון ועל הררי ציון... ולדעתי וודאי כי החרונים ג' וד' אינם מעיקר השיר... מפני שאין לומר כפשוטו, כי הטל מחרמון יבוא על-ידי קפיצת ארץ לציון... ויש מפרשים טל חרמון מעין משל, כלומר טל משובח, כמו שיפה הוא הטל המשובח על הררי ציון"². בדרך-כלל חוזרים פרשנים אחרונים ומדברים על הטל העשיר בחרמון, המשפיע על הררי ציון. יש המדברים על המים היורדים מן החרמון, מתאידיים בשמש, הופכים לאדי ערפל ונישאים בהשפעת זרם האויר הקר ממרומי החרמון דרומה ומתעבים בלילות בצורת טל על הררי יהודה. ויש "המתקנים" "ציון" ל"ציה", והרי הטל העשיר של החרמון יורד על ההרים והגבעות החרבים והשוממים לרגלי הר זה³... ברם, מפרשים אלה חסרים ידיעה על אקלימם של הר החרמון והרי ציון גם יחד. בפרק "טבע החרמון במקרא", הידעת את הארץ, כרך ה', ציינתי, כי "שבח הטל בהר החרמון אינו סביר; כי הרוחות הנופלות מן ההרים סופגות את האדים מן האוויר

1 ר' דוד קמחי (רד"ק), הפירוש השלם על תהלים, יוצא לאור ע"פ דפוסים ראשונים, עם מראי מקומות, ע"י אברהם דרום, ירושלים, 1967.

2 צבי פרץ חיות, ספר תהלים, הוצאת א. כהנא, מהדורה שנייה, קיבו, תרס"ח.

3 לאחרונה Sigmund Mowinckel, Psalmstudien, Amsterdam, 1966, B.II, S. 168. בעצם, אסוציאציה המתבקשת כאילו מאליה, אך מדוע "ציה" ולא "ציון", בקמץ תחת הצ' (השווה ישעיה כ"ה, ה; ל"ב, ב); אלא "כי שם ציה ה' את הברכה" מרמו על ירושלים. ת"ע ותולגאטה גורסים "ציון" בחירק (י. ברסלבי, בין תבור וחרמון, הידעת את הארץ, כרך ה', עמ' 480).

[2]

יוסף ברסלבי

ומונעות בעד התהוות טל; אך אפשר שנתחלפו לו למשורר מזמור קצר וקטוע זה ערפילי החרמון הכבדים בטל. הללו שקולים כנגד טל והם מרטיבים יפה את מרומי ההר. אך מה עניין ערפילי החרמון להררי ציון. אכן, טל החרמון על הררי ציון מוקשה⁴.

באחת משיחותי ב"פרקי היום בתנ"ך" על שפע המים והיערות בהרי אדום, הגבוהים עד 1734 מ' מעפה⁵, יחסתי את השם "שעיר" ל"שעירותה" של אדום, היינו, להיותה מכוסה יערות, ואת שגשוגם לגשמים הפוסחים על הרי הגלב הגבוהים כדי המחצית מגבהם של הרי אדום ופוקדים ארץ הררית גבוהה זו. את ברכת יעקב לעשו "הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל" (ברא' כ"ו, לט) הסמכתי ל"טל", שהוראתו בערבית "גשם"⁶. לאחרונה האיר ד"ר ש. דובדבני את "כחם צח עלי אור, כעב-טל בחם קציר" (ישעיה י"ח, ד-ו) בדעתו תהומות נבקעו, ושחקים יערפו טל" (משלי ג', כ) על סמך הבחנתו כי "טל" במקרא הוא גם "גשם", ולא עוד, אלא "עב טל" הוא, אפילו, "גשם שוטף"⁶. והנה, גם אם נאמר כי "טל חרמון", הוא "גשם חרמון" או שלגים שהפשירו והיו לגוזלים, הרי גם אז אין לגשם, או לשלג החרמון השפעה כלשהי על הררי ציון הרחוקים. הטללים והגשמים בהרי ציון, במובנם הרחב, באים בהשפעת אדי הים ורוחותיו, והערפילים בהרים אלה יש שהם עולים אפילו מיס-המלח.

אך, הבה ונתבונן במושג "חרמון", כשהוא לעצמו:

כידוע נגזר השם "חרמון" מ"חרם", שהוראתו בלשונות השמיות, כולל ערבית, "מקודש", "אסור בגישה ובניעה", "מוסגר ומובדל מן הסביבה", ועוד. הר-החרמון הוא, אפוא, "ההר המקודש", "האסור בגישה ובניעה", כלומר, בהר זה מרכז מקודש, האסור בגישה ובניעה. מרכז כגון זה תואם את הצוק, המכתיר את שיא ההר, הגבוה 2814 מ' מעפה⁷. הצוק, הגבוה 5-6 מטרים, מוקף עד היום שרידי מחגור אבנים מסותתות בהקפדה, שארכן עד 2.5 מ'. בראש הצוק אגן מלאכותי בקוטר של 2.75 ובצומק 1.83 מ', שוודאי שימש למנחות. בשנת 1870 מצא שם הקפטן וורן כתובת יוונית, שפוענחה לאחר-זמן על-ידי קלרמון גנו: "במצוות האל הגדול ביותר והקדוש! - כל הנשבעים (או "כל הנודרים") [הלאה] מפה! הללו ופרטים נוספים שם הם וודאי שרידי המקדש האילי, שהיה קיים עוד בימי אבסביוס והיירונימוס. "הצוק" היה, וודאי, "קדש הקדשים" של אותו מקדש⁷.

ניתן לשער כי צוק החרמון היה כבר מרכז פולחני של "בעל חרמון" (שופטים ג', ג). לפי ספר חנוך היה החרמון מקום מושבם של בני האלוהים שחטאו עם בנות האדם. הם "ירדו על ראש הר החרמון ויקראו לו חרמון, כי בו נשבעו והחרימו... לקחת להם נשים מבנות האדם אשר חמדו" (חנוך ו', ו).

פרשנים חוזרים ומיחסים לחרמון פולחן לאלוהי ישראל. הם מעלים סברה חוזרת זו מתוך תהלים, מזמור פ"ט: "תבור וחרמון בשמך ירעו". מה תבור, שהיה מרכז של

4. ברסלבי, שם, שם. על הרחות המונעות התהוות טל בהרים, לרבות בהרי הגליל העליון, שם, עמ' 84.

5. ברסלבי, מידע-הארץ - למקרא (ק"ט שיחות בפרקי היום בתנ"ך), ת"א, תשל"ל, עמ' 74.

6. ש. דובדבני, ספר יוסף ברסלבי (ברסלבסקי), מחקרים במקרא, בלשון ובידיעת-הארץ, מוגשים לו בהגיעו לשיבה, ירושלים תשל"ל, עמ' 334-341.

7. תיאור מפורט, על סמך ביקור בראש החרמון, בשנת 1926, ראה הידעת את הארץ, כרך ה', עמ' 489-490.

כטל חרמון שיורד על הררי ציון

[3]

פולחן לאלוהי ישראל (הושע ה', א), אף חרמון כ"ג.⁸ אולם, הושע הן מוקיע את הר תבור כמקום פולחן של ע"ז, שישראל נתפתה לו, וכיצד יכול היה משורר תהלים לנשא את הר תבור, שפולחן לא ישראלי טהור בראשו, כ"מרנן בשם ה'"; ואשר לחרמון הרי, כאמור, אין רמז כלשהו על יחס פולחני ישראלי להר אלילי זה בכלל.

לדידנו טמונה בבחירת התבור והחרמון כמרננים בשם ה' כוונה אנטי-אלילית, כלומר, כוונה להפקיע שני הרים אלה מקדושת הפולחנים האליליים, שהיו רווחים עליהם, ולהעמידם להשראתו הבלעדית של בורא העולם, אשר "לו שמים אף לו ארץ, תבל ומלואה הוא יסדם" (שם); ומה גם ששני הרים אלה, לא בלבד שהם מתבלטים מעל סביבתם בגובהם ובבדידותם, ולפנים ביופים ובהדרם יותר מאשר בימינו (החרמון ביערות ארזיו וברושיו, והתבור, שכיפתו היתה עטורה יערות עד סוף המאה הקודמת), כי אם גם משום שהם נשקפים ממקומות רבים בארץ כמעט בקו אחד ומרתקים את העין ביותר. משורר מזמור פ"ט מבטל את קדושתם האלילית של תבור וחרמון, בהבליטו כי שני הרים אלה הם פאר יצירתו של בורא תבל ומלואה, השרים את תהילתו.⁹

כאמור, גזור השם "חרמון" מ"חרם", אולם "חרמון", כמושג בפני עצמו, הוא "חרם", כשם ש"בתרון" הוא "בתר", "רעבון" – "רעב", "שברון" – "שבר", וכיוצא בהם. "טל חרמון" יהיה, איפוא, לא "טל היורד על החרמון", כי אם "טל קודש". הקשר בין "השמן הטוב על הראש יורד על הזקן, זקן אהרון, שיורד על פי מדותיו" ובין "טל חרמון, טל קודש, שיורד על הררי ציון" הוא אורגאני סביר. "השמן הטוב" הוא, וודאי, "שמן המשחה", אשר "יוצק על ראשו של הכהן הגדול מאחיו" (ויקרא כ"א, י); ובראש וראשונה על ראשו של אהרון (שמות כ"ט, ז); והוא משופע כל-כך עד שהוא יורד על זקנו של הכהן הגדול, הדומה לזקן אהרון, ש"יורד על פי מדותיו"¹⁰. "השמן הטוב", "שמן משחת קודש", ראוי לו שיהא משופע כ"טל חרמון", כ"גשם קודש", היורד על הררי ציון, כי שם, על הררי ציון, צוה ה' את הברכה חיים עד העולם

8 לדוגמה: מלבד Mowinckel ה"ל, Hermann Gunkel, Die Psalmen; W. E. Barness, The Psalms, London, 1931; Elmes A. Leslie, Psalms, New-York-Nashville 1949; Hans Joachim Krauss, Psalmen, 1966;

9 השווה: "תבור וחרמון כשמן ירבנו", מידע-הארץ – למקרא (ע"פ הערה 5 לעיל), עמ' 161–162.

10 על שפע שמן למשחה בכלל השווה: "ותרם כראים קרני בלותי בשמן רענן" (תהלים צ"ב, יא).